~~bniedem, u l-imġieba ta' kull bniedem hija l-ħsul jew 'riżultat' ta' din it-taqbida. In-nies m'hux kollha mnisslin min-nisel wieħed. Min hu mnissel missewwa, iħobb is-sewwa, imma l-kotra tan-nies huma mnisslin mill-ħażen, għal hekk joboghdu s-sewwa. Għelmijiet tas-sewwa huma: sliem fil-qalb. La ferħ żejjed u la niket żejjed. Ħniena għal min hu maħqur u tjieba ma' kull ħadd. Twemmin f'Alla u fada fil-ħniena Tiegħu. Għelimiet il-ħażen huma: mibgħeda fil-qalb. Għadab, regħba u xeħħa. Nuqqas ta' ħaqq u ġhulija.~~

~~Kienu jemmnu li fid-dinja m'hux Messija wieħed kellu jiġi, imma tnejn: il-Messija ta' David u l-Messija ta' Aronn. L-ewwel wieħed ikun gwerrier u t-tieni Qassis. Il-Messija l-Qassis għandu jbierek lil Messija gwerrier u jgħidlu: ''Alla jtellgħek fil-għoli, kif mtella' fil-għoli borġ mibni fuk sur. Inti taħbat lid-dinja bis-saħħa ta' kliemek u twitti l-art bis-saħħa tal-ħatar tiegħek. Bin-nifs tiegħek teqred lill ħżiena. Il qawwa tiegħek tkun ruħ il-għerf u l-biża' t'Alla''.~~

~~Meta ż-żewġ Messija jwaqqfu s-Saltna t'Alla fid-dinja, għandha ssir għaxa (ikla) kbira. Fuq l-mejda waqt il-għaxa l-Messija Qassis joqgħod aktar fil-għoli mill-Messija gwerrier.~~

~~Il-fehma fuq iż-żewġ Messija aktarx li daħlet fix-Xirka ta' Qumran hekk: qabel ma ntemmet is-saltna tal-Lhud, it-tama tal-poplu kienet tkun dejjem fis-slaten. Meta ntemmet is-saltna, tamet il-poplu marret fuq il-Qassisin, billi daħlu flok is-slaten Ulied Sadoq. Imma kotra kbira mill-poplu baqgħet ittama li għad ikollha sultan. Minn dawn iż-żewġ fehmiet aktarx li daħlet fir-Rħieb ta' Qumran it-tama li għad jiġu żewġ Messija, wieħed Qassis u ieħor gwerrier.~~

~~D. K. SANT.~~

SAN ĠORĠ MARTRI TA' LIDDA

(23 ta' April)

Billi Lidda, il-belt li fiha twieled u ħa l-Martirju San Ġorġ, u fejn jinsab il-qabar tiegħu, qegħda fil-Palestina, jixraq li f'dan il-Qari ngħidu xi ħaġa fuqu. Ma għandniex xi ngħidu, bħal ma dari, kollox fil-qosor.

Martin Luther u Kalvinu u xi nies li mxew warajhom, ma' tul is-snin 1483-1558, xerrdu x-xniegħa li San Ġorġ qatt ma kien fid-dinja. Imma minn dak iż-żmien 'il hawn, nies għorrief fettxew u flew ħalli jkunu jafu jekk San Ġorġ kienx fid-dinja tas-sew inkella le. It-tmiem ta' dat-tiftix kien li San Ġorġ kien tas-sew fid-dinja, imma billi għex u ħa l-Martirju f'art u fi żmien li fihom kien hemm ħafna ġħulija, jew **injuranza,** ġraw żewġ ħwejjeġ li wara ġiegħlu lil xi nies li ma jibqgħux jemmnu bih. Dawn iż-żewġ ħwejjeġ huma, l-ewwel: li għabbew l-istorja tiegħu b'ħafna ħrejjef u ġrajjiet tal-għaġeb li qatt ma ġraw; it-tieni: li wara xi snin li ħa l-Martirju dan il-qaddis, wieħed Nisrani ħażin, jismu Ġorġ ukoll, kien maqtul ġewwa Lixandra u mal-insara ħżiena bħalu għadda bħala Martri. U hekk Ġorġ is-suldat, Kattoliku, li miet għal Kristu, qaddis ta' bil-ħaqq, kien im-ħawwad ma' Ġorġ il-ħażin, li kien maqtul għar-regħba li kellu tal-flus.

Ta' min iżomm quddiem għajnejh li Ġorġ ta' Lixandra, eretku Arjan, għadu ta' Sant'Atanasju, kien maqtul fis-

sena 360 w.K. Imma nsabet kitba ta' għaxar snin qabel, li turi li dak iż-żmien San Ġorġ is-suldat kien ilu ħafna li ħa Martirju u kien hemm il-knejjes mibnijin għalih. Dawn il-kitbiet insabu fis-Surija. Narawhom ftit hawnhekk.

L-eqdem kitba tinsab minquxa fuq il-ħaġra, fuq bieb ta' dar imġarrfa u qadima għall-aħħar, misjuba minn wieħed Ġermaniż, Dr. Bruckhardt, f' belt jisimha Xaqqa, fis-Surija. Il-kitba hi bil-Grieg u l-kliem tagħha hu dan:

Oikos Hagion Athloforon Martyron
Georgiou Kai Ton Syn Auton Hagion

li bil-Malti tfisser: "Id-Dar tal-qaddisin rebbieħa Martri, Ġorġ, u l-qaddisin li huma miegħu".

Ma hux magħruf sewwa dil-kitba meta nkitbet, imma minn xi kliem tagħha jidher li nkitbet bejn is-snin 330 u 350. Dan juri li mqar kieku nkitbet fl-aħħar sena, 350, u m'hux qabel, għaxar snin qabel ma kien maqtul Ġorġ l-ieħor, ta' Lixandra, Ġorġ ta' Lidda kien ilu mejjet bosta snin, għax kienu nbnew il-knejjes tiegħu.

Dak li sab il-kitba li għadna kemm semmejna, sab ukoll kitba oħra, fis-Surija wkoll, fuq bieb ta' knisja mġarrfa, fil-belt ta' Andra. Inġibu hawn ftit kliem minn dil-kitba li fiha jissemma San Ġorġ. Dan hu:

Anir Tis Filokhristos O Proteyon
Joannis Diomedeos Eks Idion Doron
Theo Prosinegken Aksiatheaton
Idrisas In Tauto Tou Kallinikou
Hagiou Martyros Georgiou.

Bil-Malti jiġifieri: "Wieħed raġel li jħobb lil Kristu, Ġanni bin Djomede, bħala għotja minn flusu għamel lill-Alla dan il-bini ta' min jarah, u qiegħed ġewwa fih il-fdal ta' Ġorġ il-qaddis Martri".

Fil-kotba, l-ewwel darba li jissemma San Ġorġ hija fid-Degriet tal-Papa San Gelasju, imxandar f'Ruma fis-sena 494 w.K. F'dan id-Degriet il-Papa jimna' l-qari ta' ktieb li kien jismu "Passio Georgii" jiġifieri: "Il-Passjoni S. Ġorġ" li kien jinqara fil-knejjes u li kien fih ħafna ħrejjef fuq il-qaddis, kif qal il-Papa, miktub min-nies bla magħrufa, li jġiegħlu 'l min jidħak u jwaqqa' għaċċajt id-Din Nisrani fost dawk li ma kenux Insara. Mena' wkoll ħafna qari ieħor ta' dik ix-xorta, imma fid-Digriet isemmi biss b'isimhom il-ktieb ta' San Kiriku u ommu, Santa Ġuditta, u l-Passjoni ta' San Ġorġ.

Insemmu hawn wieħed biss mill-għeġubijiet miżjuda li fil-ktieb tal-Martirju hemm miktuba fuq San Ġorġ. Dan hu: lil San Ġorġ sallbuħ ma' salib u l-manigoldi ċarrtulu ġismu kollu bi mxat tal-ħadid. Wara dan niżżluh mis-salib u daħħluh ġewwa makna bis-skieken li qattagħtu kollu biċċiet-biċċiet. Dawn il-biċċiet xeħtuhom ġewwa bir u fuq il-bir qegħdu ħaġra kbira. Dak il-ħin għamlet teħżiża u l-iġbla bdew jinqalbu u fuq id-dinja waqgħet dalma. Imbagħad niżel Kristu mis-sema ġewwa karru tan-nar u waqaf ħada l-bir u amar lill-Anġlu Grabiel li jaqleb il-ħaġra minn fuqu, u jinżel fih u jġib il-biċċiet tal-ġisem ta' San Ġorġ. L-Anġlu ġiebhom u Kristu nefaħ fuqhom u għaqdu ma' xulxin u San Ġorġ reġa' sar ħaj u qawwi sħiħ.

Billi, kif għidna, l-istorja ta' San Ġorġ miżjuda bi ġrajjiet imgħaġġba, li m'humiex minnhom, hija ħaġa tajba, jekk jista' jkun, li wieħed jagħżel dak li hu minnu minn dak li ma hux. Jekk naqtgħu barra l-ġrajjiet tal-għaġeb, insibu li l-istorja tiegħu hija, bejn wieħed u ieħor din:

San Ġorġ twieled f'Lidda, il-Palestina, għal-ħabta tal-aħħar nofs tas-seklu II w.K. Kien iben ta' raġel għani u f' żogħżitu kien xi ħaġa - suldat jew fizzjal - fit-tajfa Rumana. Kif kien im-

siefer mat-tajfa, u kien jinsab xi mkien fejn illum jgħidulu t-Turkija, waslitlu l-aħbar li missieru miet u għal hekk bagħtuh lejn art twelidu, l-Palestina. Dak iż-żmien, il-ħakem Ruman tal-Persja, li kien jismu Dadjanu, jew Daċjanu, jew Tazjanu (għax fil-kotba tal-antik daqqa msemmi hekk u daqqa hekk) kien ħa jaħqar lill-Insara, u kif kienu jagħmlu dak iż-żmien, kien ħareġ amar li kull ħadd kellu jagħti qima lill-allat, Heraklis u Apollon, biex l-Insara jew jiċħdu l-Kristu, inkella jmutu għalih. F'Lidda wisq Insara qagħdu għall-amar u ħarqu l-bħur quddiem l-allat pagani, għax beżgħu juru ruħhom x'kienu. Għal hekk, kif San Ġorġ kien jinsab Lidda u ra dan kollu, ġabar il-ġid li kien ħallielu missieru u ferrqu lil foqra, u mar minn rajh quddiem il-qadi ta' dik il-belt u stqarr li hu Nisrani. Il-qadi għall-ewwel beda jżiegħel bih biex jagħti qima lill-allat bħannies l-oħra, imma San Ġorġ b'xejn ma ried jisma'. Għal hekk il-qadi qata' qalbu u amar li jagħtuh it-torturi f'nofs il-misraħ tal-belt.

San Ġorġ, bid-demm nieżel minnu, baqa' jżomm jiebes u jfaħħar lil Kristu. Għadd kbir ta' Insara, li qabel kienu beżgħu, issa għamlu bħal San Ġorġ, u marru minn rajhom jistqarru li huma Insara. Għadd kbir ta' Pagani wkoll, jaraw lil dawk in-nies imutu ferħana, marru sabu lil min jgħammidhom u ġew jiġru jistqarru li huma Nsara. Fost dawn kienet hemm Xandra, il-mara tal-qadi ta' Lidda. Lil din bdew jagħtuha t-torturi ukoll imma metitilhom qabel ma laħqu qatgħulha rasha. Lil San Ġorġ, fl-aħħar, wara ħafna moħqrija, qatgħulu rasu wkoll. Dan kien fit-23 t'April tas-sena 303 w. Kristu.

Billi San Ġorġ bil-qlubija u t-twemmin tiegħu ħarbat ix-xogħol tal-qadi, li għal ħżunitu kien magħdud bħala bhima, beda jingħad li San Ġorġ għeleb il-bhima, jew "dragun". U billi ħeles minn taħt idejh liż-żagħżugħa Xandra, għax għamilha Nisranija u rebbaħha l-ġenna, ingħad li kien ħeles xebba minn dufrejn id-"dragun". U n-nies it-tix-

Qtugħ ir-Ras ta' San Ġorġ.
Pittura fil-Kor tal-Knisja ta' Ħal Qormi.

biħa ħasbuha ġrajja minna u bdew jgħidu li San Ġorġ ħeles xebba minn "dragun", bħal ma Perseus kien ħeles mis-serp tal-baħar ta' Ġaffa lil Andromeda.

Għedna qabel li wara San Ġorġ ta' Lidda kien hemm Ġorġ ieħor, ta' Lixandra li kienu ħatfuh u qatluh ġemgħa ta'nies, li mbagħad tħawwad mal-qaddis. Hawn sa ngħidu wkoll fuq fuq il-ġrajja ta' dan.

Ġorġ l-ieħor twieled f'belt jisimha Epifanja, fiċ-Ċiliċja u kien bin raġel jaħdem il-fuħħar. Minn ċkunitu kien moħħu tajjeb u rgħib għal flus. Meta kiber kien iħobb iżiegħel bin-nies kbar biex jieħu li jrid minnhom. Wieħed ras

kbira Rumi, biex Ġorġ jaqla' l-flus, li kienu l-hena tiegħu, ħajjru jibda jrabbi l-ħnieżer, joqtolhom u jmellaħhom u jbiegħhom lit-tajfa, għas-suldati. Ix-xogħol mar tajjeb u Ġorġ qala' flus kemm ried. Imma darba nkixef li kien qiegħed iqarraq bihom u mal-laħam tal-ħnieżer kien iħalltilhom il-laħam tal-klieb. Bagħtu jfittxuh, imma xi ħadd kien nebbħu minn qabel, għax laħaq ħarab u qabad xini u rħielha lejn Lixandra siksnijiet.

F'Lixandra ltaqa' mal-Insara 'eretki', li jgħidulhom Arjani u sar Nisrani 'eretku', bħalhom. Billi miegħu kien ħa ħafna flus, xtara qatiegħ kotba u rawwam bibljoteka kbira ġmielha u ħa l-isem li kien raġel mill-aktar għorrief. Għal hekk, meta l-Arjani seħħilhom li jkeċċu lill-Isqof Sant'Atanasju minn Lixandra, għażlu lilu b'Isqof minn bdielu. Dan kien għal ħabta tas-sena 336. Malli Ġorġ, l-Isqof 'eretku' ra li kellu sieqhu fil-falka, beda jagħfas lin-nies ta' taħtu, Pagani u Nsara, u jisloħ minnhom flus, bis-sewwa jew bid-dnewwa. In-nies ta' Lixandra xebgħu minn dak il-għaks, għal hekk darba għamlu għalih u għal sħabu, Djodoru u Drakonzju, u karkruhom u għalquhom f'ħabs. Ftit jiem wara ġemgħa kbira ta' nies ħabtu għal ħabs, kissru l-bieb, ħarġu minn hemm lil Ġorġ u lil sħabu u qatluhom u ħarquhom barra t-triq.

Żmien wara, ħafna 'eretki' qalbu Kattolki. U billi Ġorġ, l-Isqof Arjan kien magħdud fosthom bħala Martri, baqgħu jagħtuh qima bħala qaddis. Hekk, billi kien hemm żewġ Ġorġijiet Martri, Ġorġ it-tajjeb u Ġorġ il-ħażin, l-Insara bdew jitfixkluhom, u ma jagħżlux lil Ġorġ l-Isqof 'eretku' minn Ġorġ il-Kattolku, li kien suldat.

Imma ż-żejt jitla f'wiċċ l-ilma. U bit-tiftix ta' nies għorrief, deher ċar li qabel Ġorġ ta' Lixandra, kien hemm Ġorġ il-Martri, qaddis tas-sew.

ELSIE

(Ħaż-Żebbuġ, Marzu, 1958)

IL-FRANĠISKANI FIL-PALESTINA

Dak li llum nafuh b'San Franġisk t'Assisi, fil-bidu ta' żogħżitu, kien xebb mogħti għax-xalar u l-ħala ta' flus. Għal hekk, meta Alla għajjatlu għal ħajja qaddisa, il-bidla tiegħu kienet bħala diwja jew ''reazzjoni'', tal-ħajja li kien jgħaddi qabel. U mill-ikel u x-xorb żejjed, taħa għas-sawm; mix-xalar taħa għat-tewba, u mill-għana taħa għal faqar. U ried fuq kollox jitgħarras mas-Sinjura tal-Faqar, li bit-Taljan ta' żmienu, kien isemmiha ''Madonna Povertà.

Din ix-xewqa ta' San Franġisk li jingħaqad għal kollox mal-Faqar, seħħet fil-misraħ t'Assisi, meta ċaħad għal kollox il-ġid ta' missieru, u saħansitra taħ il-ħwejjeġ ta' fuqu. Hekk San Franġisk sar tas-sewwa għalim jew 'dixxiplu' ta' Ġesù Kristu. U bin-nifdiet tal-imsiemer u tal-lanza li qala' mis-sema, sar l-eqreb xbiha u l-għeżeż ħabib, minn rajh, ta' Ġesù Msallab. Riedet tkun il-ħila ta' Dante Alighieri u t-tqanqil u l-ħeġġa ta Hubertu ta' Casale biex jingħata ħjiel ta' din il-ħajja, imħeġġa u mixgħula, u mimlija bit-tbatijiet tal-Golgota, u ried ikun is-Sabatier li bil-kitba tiegħu fisser sewwa din ix-xenqa Franġiskana.

Billi dak iż-żmien l-Ewropa kollha kienet imħeġġa għal fidwa tal-Art Imqaddsa minn idejn il-Misilmin, u għal dan il-għan kienet tibgħat is-suldati